

Jihočeské rybníky a rybníkářství

Rybníky a rybníční soustavy jsou významným kulturním dědictvím a bohatstvím, z něhož těžíme dodnes, a to nejen z hlediska možnosti užitečného chovu ryb či vodní drůbeže, ale i z hlediska vodohospodářského, ekologického, rekreačního a estetického či uměleckého. Rybníky se jako objekty výzkumu zabývají nejen hydrologové, krajinní ekologové, biologové, historici, kulturologové či geografové, ale i ekonomové či manažeři v oblasti cestovního ruchu. V návaznosti na produkční funkci rybníků se v posledním období objevuje i poměrně široká nabídka akcí pro veřejnost v podobě slavnostních výlovů rybníků spojených s ochutnávkou rybích specialit a s nabídkou živých ryb. Rybníky jsou také významnou součástí lokálních dějin, přispívají ke vzniku regionální identity a specifického krajinného genia regionis. Nejvýznamnější rybníky či rybníční soustavy pak mohou být jako významné kulturní a technické památky nominovány na zapsání do Seznamu světového dědictví UNESCO, k čemuž v jižních Čechách (pod názvem Třeboňské rybníkářské dědictví) došlo v roce 2003, tj. jen rok po prohlášení jádra třeboňské rybníční soustavy za národní kulturní památku.

Počátky, zlatý věk a útlum českého rybníkářství

Počátek českého rybníkářství lze klást na přelom 10. a 11. století, kdy vznikaly jednotlivé větší rybníky a menší návesní rybníčky. První velké rybníky za účelem chovu ryb byly zakládány až ve 12. a 13. století. Vznikaly nejprve na klášterních panstvích, později pak i na panstvích světských.

Rozmach rybníkářství a rozšíření domestikovaného kapra lze spojovat s obdobím vlády Karla IV. Za zlatou dobu rybníkářství se označuje zejména 16. století. Tehdy země Koruny české držely prvenství jak v produkci ryb, tak i ve výstavbě rybníků. Od konce 15. století do poloviny 16. století vzniklo v Čechách a na Moravě přibližně 75 000 rybníků, jejichž rozloha kolem roku 1585 se odhaduje na 180 tis. ha (Andreska 1987). Vedle prudkého, v krajině nepřehlédnutelného nárůstu počtu rybníků došlo navíc v polovině 15. století – v důsledku technologické nutnosti – i ke změně kvalitativní. Tou byl vznik rozsáhlých rybníčních soustav propojených umělými kanály, jež umožňovaly novinku – *trífázový chov kapra* (oddělený chov plůdku, násady a tržního kapra) s podstatně vyššími produkčními výnosy. Vedle malých třecích rybníčků vznikaly tzv. výtažné rybníky pro chov rybí násady a „vejrostití“ rybníky, v nichž ryby dorůstaly tržní velikosti.



Rybník Rožmberk. Jeho hráz, jejíž vršení trvalo více než 4 roky, přetíná široké údolí řeky Lužnice. Normální průtok Lužnice není příliš velký, ale její stoleté povodňové vodě by neodolala žádná hráz. Krčín proto odvedl část vody z Lužnice do severnější řeky Nežárky. (Dykyjová, 2000)

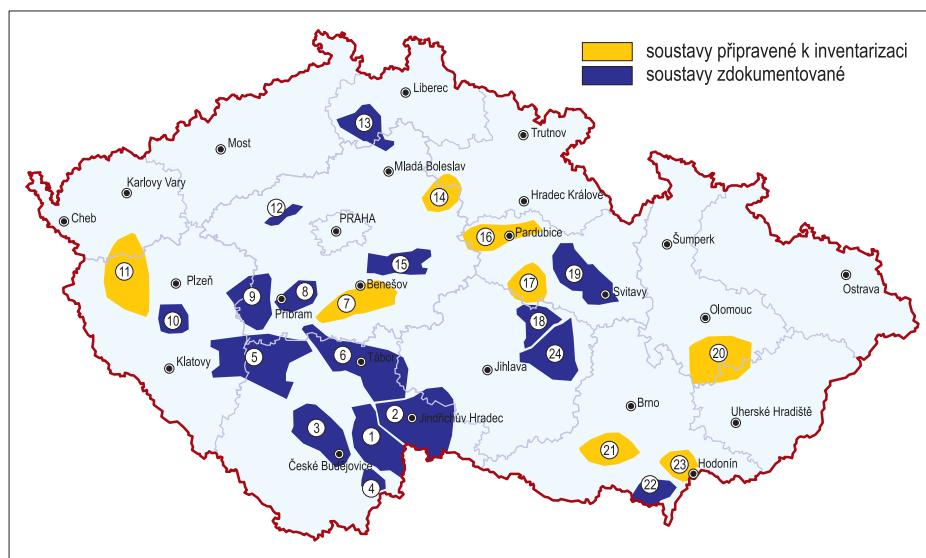
Zdroj: <http://cs.wikipedia.org>

Útlum českého rybníkářství se spojuje s pobělohorskou dobou, kdy během 17. století mnoho rybníků zaniklo a rybníční hospodářství postupně pustlo. Po celé 18. století se rybníky rušily, vysušovaly a přeměňovaly na zemědělskou půdu, a to zejména v důsledku technického pokroku a početního růstu populace. Z původní moravské rybníkářské tradice v pohořlické a lednické oblasti nezbylo téměř nic,

v 19. století byla zrušena i řada rybníků na Pardubicku a Poděbradsku. Nižší počet rybníků v tomto období však paradoxně vedl k renesanci rybníčního hospodářství, neboť se při snížení množství ryb nabízených na trhu zvýšila jejich cena. Ve 20. století zažilo české rybníkářství opět problematické časy, když konjunkturu trhu s rybami po roce 1918 pozastavila světová hospodářská krize a později i druhá světová válka. V poválečném období byly rybníky zestátněny, vznikl podnik Státní rybářství, v jehož hospodaření se výrazně změnila chovatelské technologie a produkce ryb se až zpětinsobila. Po roce 1989 došlo k privatizaci jednotlivých podniků Státního rybářství; do oblasti chovu ryb vstoupily akciové společnosti, společnosti s ručením omezeným, ale i soukromé osoby, přičemž většina těchto subjektů je dnes členy profesního Rybářského sdružení České republiky.

Aktuální stav českého rybníkářství

Dnes se v Česku nachází asi 24 tisíc rybníků zaujímajících plochu 52 tis. ha, z toho je asi 42 tis. ha (2003) s chovem ryb. Do 24 nejvýznamnějších rybníčních soustav je soustředěno asi 3300 rybníků, zbylé rybníky jsou rozmístěny s různou hustotou po celém území ČR. Zatímco v pánevních oblastech se počty rybníků v podstatě již dlouhodobě



Hlavní rybníční soustavy v Česku. Zdroj: Vodní zpráva 2000, s. 68, překresleno J. Synkem

nemění, v horských a podhorských oblastech Česka jsou v posledních dvaceti letech rybníky obnovovány nebo i nově budovány v rámci programů revitalizace krajiny, často za finanční podpory z EU jako součást operačního programu Rybářství 2007–2013. V tomto programovacím období tvoří celková výše finančních prostředků určených pro Českou republiku z EFF (Evropského rybářského fondu) více než 27 mil. eur.

Produkce tržních ryb po roce 1989 má mírně rostoucí tendenci (roku 2006 cca 20 431 tun), přičemž dominantním druhem je stále kapr. Významným úspěchem třeboňského rybníkářství z roku 2007 je získání ochranné známky EU – chráněné zeměpisné označení *Třeboňský kapr*. Zároveň ale nelze nezmínit i nejvážnější aktuální problémy českého rybníkářství, tj. nutnost odbahnění rybníků, jež jsou až z jedné třetiny zaneseny sedimenty, a otázku kompenzace škod působených tradičními rybožravými predátory, jimiž jsou kormorán, vydra či volavka.



Tradice podzimních výlovů sahá až do 16. století. Pro svou neopakovatelnou atmosféru a tradiční rituály se těší stále větší oblibě lidí z okolí i turistů. Foto: P. Chromý

Přehled hlavních rybníčních soustav v Česku

Číslo soustavy	Název soustavy	Oblast – území soustavy	Počet rybníků > 1 ha
1	Třeboň	Veselí n. Lužnicí – Chlum – Suchdol n. Lužnicí – Lišov	383
2	Jindřichův Hradec	Kardašova Řečice – Počátky – N. Řečice – Stráž n. Nežárkou	437
3	Hluboká n. Vltavou	Vodňany – Kamenný Újezd – Netolice	264
4	Nové Hradky	Borovany	111
5	Blatná	Žinkovy – Nalžovské Hory – Strakonice – Čimelice	375
6	Tábor	Kostelec n. Vltavou – Obrataň – Dešná – Soběslav	316
7	Benešov	Neveklov – Dubovice – Sedlčany – Votice – Postupice	100
8	Dobříš	Příbram	27
9	Rokycany	Rožmitál pod Třemšínem – Hořovice	52
10	Holýšov	Stod	32
11	Bor u Tachova	Tachov – Chodová Planá – Teplá – Černošín – Semněvice	143
12	Mšec	Řevničov	43
13	Doksy	Česká Lípa – Kravaře	20
14	Dymokury	Rožďalovice – Libáň – Kopidlo – Křinec	111
15	Bečváry	Uhlířské Janovice – Mukařov – Plaňany	28
16	Lázně Bohdaneč	Přelouč	33
17	Skuteč	Hlinsko – Nasavrky – Chrast	25
18	Žďár n. Sázavou	Ždírec n. Doubravou	35
19	Litomyšl	Vysoké Mýto – Ústí n. Orlicí – Svitavy	28
20	Přerov	Dub nad Moravou – Tovačov – Chropyně	10
21	Pohořelice	Židlochovice – Vranovice – Branišovice	18
22	Břeclav	Lednice – Sedlec – Valtice	10
23	Hodonín	Dubňany – Mutěnice – Lužice	19
24	Křižanov	Nové Město na Moravě – Bohdalov	164

Zdroj: Vodní správa 2000, s. 68

Pozn.: Výběr soustav byl orientován zejména na rybníky situované na tocích nebo v jejich okolí, tvořící interaktivně provázané vodohospodářské celky, resp. soustavy. Zařazeny byly především všechny soustavy přes 10 ha, které zahrnují přibližně 15 % celkového počtu existujících rybníků.

Specifika jihočeské krajiny rybníků

Mezi nejvýznamnější rybníční oblasti v Čechách v minulosti patřila např. oblast českolipská, blatenská a bohदानecká (pardubická). Nejznámějšími rybníkářskými oblastmi ležícími v Jihočeském kraji jsou oblasti okolo Hluboké nad Vltavou (pernštejnská) a Třeboně (rožmberská); z dalších, menších lze pak jmenovat soustavy rybníků v okolí Jindřichova Hradce, Blatné, Protivína, Vodňan, Nových Hradů a Tábora. Vedle unikátní koncentrace rybníků v jižních Čechách, kde se nachází asi 44 % ploch všech rybníků v Česku (Krupauer 1988), je třeba zmínit i rozdíly uvnitř samotného Jihočeského kraje, a to z hlediska historie výstavby, územní a velikostní diferenciace i z hlediska současného významu.

O výstavbu hlubocké rybníční soustavy s centrálním Bezdrevem se zasloužil především Vilém z Pernštejna, který zde zaměstnal řadu drobných, dnes již nepříliš známých stavitelů. O výstavbu třeboňské rybníční soustavy se pak zasadili především Rožmberkové. Mezi nejvýznamnější stavitele v jejich službách patřil *Štěpánek Netolický* (řada rybníků a 45 km dlouhý napájecí kanál Zlatá stoka z let 1508–1518), jeho následovníkem v oblasti Chlumu u Třeboně byl pak *Mikuláš Rutard* z *Malešova* (Staňkovský rybník, 1554) a *Jakub Krčín* z *Jelčan*, který realizoval své první rybníky již v roce 1564, později pak rybník Svět (původně Nevděk, 1570–1573) u Třeboně, náš největší rybník Rožmberk (1584–1590) a koryto Nové řeky propojující Lužnici s Nežárkou.

Nejstarší jednotlivé jihočeské rybníky však vznikly mnohem dříve; v roce 1355 např. Bošilecký rybník u Veselí nad Lužnicí, v roce 1367 rybník Dvořiště u Lomnice nad Lužnicí.

VÝZKUM A VÝVOJ

Velikostní rozdíly uvnitř Jihočeského kraje jsou na jedné straně představovány rozlohou unikátními rybníky v pánevních oblastech, oproti nimž stojí soustavy malých rybníků v podhorských a horských oblastech, které zadržují vodu v krajině a celkově chrání zejména střední Čechy před povodněmi. Je možná překvapivé, že třeboňské rybníky jsou schopny zadržet více vody než celá vltavská kaskáda a Římovská přehradní nádrž dohromady, což prokázaly v průběhu katastrofálních povodní v roce 2002 (www.cz-ryby.cz/04_rybarstvi.htm).

Čím jsou jihočeské rybníky proslulé?

Jižní Čechy jsou proslavené nejen unikátní územní koncentrací rybníků, jinde v Česku nedosaženou, ale zviditelňují se také svými tradičními rybími produkty a činnostmi na rybníkářství navazujícími, ať již jde o slavnostní výlovy rybníků pro veřejnost, o existenci a aktivity Fakulty rybářství a ochrany vod Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích, o Střední rybářskou školu a Vyšší odbornou školu ve Vodňanech či Výzkumný ústav rybářský a hydrobiologický tamtéž. Z hlediska produkčního i mimoprodukčního významu

lze zcela jistě za klíčovou považovat třeboňskou rybníční soustavu s rybníky Rožmberk a Svět, s unikátním historickým jádrem města Třeboň, se sídlem největšího současného producenta kaprů – Rybářství Třeboň, a. s., s hustou sítí cyklostezek a vysokou koncentrací naučných stezek, jež utvářejí neopakovatelnou kombinaci přírodních, kulturních a ekonomických prvků tohoto regionu.

Eva Heřmanová,
Vysoká škola ekonomická v Praze
eva.hermanova@seznam.cz

The phenomenon of Southern Bohemian Fish Ponds and Aquaculture. This article summarizes some lesser known facts pertaining to the historical tradition and the present state of fish farming in southern Bohemia. It focuses on specific characteristics, including the production and non-production functions of fish ponds and pond systems for contemporary society.

LITERATURA A ZDROJE DAT:

- ANDRESKA, J. (1987): Rybářství a jeho tradice. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, Praha. 205 s.
- ANDRESKA, J. (1997): Lesk a sláva českého rybářství. NUGA, Páčov. 166 s.
- DYKJOVÁ, D. (2000): Třeboňsko. Příroda a člověk v krajině pětileté růže. Carpio, Třeboň. 111 s.
- EDWARDS, P. (2007): Pilgrimage to Traditional Carp Pond Culture in Central Europe. *Aquaculture Asia Magazine*, Vol. XII, No. 4, October-December 2007, přístup z <http://www.enaca.org/modules/wfdownloads/viewcat.php?cid=172>
- FOLTÍN, T. (2008): Historie rybníkářství v českých zemích s přihlédnutím k současnosti. Bakalářská práce. Národohospodářská fakulta, VŠE v Praze, 55 s.
- HULE, M. (2000): Rybníkářství na Třeboňsku. Carpio, Třeboň. 250 s.
- KONEČNÁ, G. (2010): Kulturní historie kapra v českých zemích. Diplomová práce. Fakulta sociálních studií MU v Brně, 99 s.
- KRUPAUER, V. (1988): *Zastavení na břehu*. Jihočeské nakladatelství, České Budějovice. 231 s.
- Operační program Rybářství 2007–2013 Česká republika, přístup z <http://www.dotace.nature.cz/res/data/001/000272.pdf>
- Rybářské sdružení ČR, přístup z www.cz-ryby.cz
- Staré mapy Třeboňska (David Brychta), přístup z http://stromy.trebonsko.org/gallery.php?akce=galerie_ukaz_interni&galerie_id=4
- Vodní zpráva 2000 (Zpráva o stavu vodního hospodářství, rybářství a rybníkářství MZ a MŽP), přístup z http://eagri.cz/public/web/file/6515/vodni_zprava_2000.pdf

APLIKACE DO VÝUKY:

1. Na řece Lužnici u jezu Pilař nedaleko obce Majdalena začíná Zlatá stoka, stále fungující vzácná technická památka, která „proslavila české rybníkářství po celé tehdejší Evropě“ (Dykyjová 2000). Zjistěte, kdo Zlatou stoku v letech 1508–1518 vybudoval a k čemu sloužila.
2. Dobře si prohlédněte vodohospodářské schéma napájení rybníků Zlatou stokou. Obsah schématu prozkoumejte s využitím turistické mapy Třeboňska. Pokuste se komentovat fungování Zlaté stoky na příkladu vybraného rybníka (např. Rožmberský, Velký Tisý, Zábalský, Horusický).
3. Zjistěte také základní informace o Nové řece na Třeboňsku a o Opatovické stoce na Pardubicku. Vysvětlete, v čem spočíval přínos jedinečných vodohospodářských úprav v krajině vyspělého českého rybníkářství 15. a 16. století.
4. Napište, v čem spatřujete hodnoty třeboňského rybníkářského dědictví.

Vodohospodářské schéma napájení rybníků Zlatou stokou. Rybníky jsou znázorněny jako nádoby, jimiž voda kaskádovitě protéká. Proto je i směr toků zobrazen shora dolů. Ve skutečnosti teče Zlatá stoka i Lužnice k severozápadu.

Kresba A. Pokorné podle A. Kalného ml. Zdroj: Dykyjová, D. 2000

